

Мулик Т.О.,
кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри аналізу та статистики,
Вінницький національний аграрний університет
Григораш М.В.,
магістр,
Вінницький національний аграрний університет

ДІАГНОСТИКА ПІДПРИЄМСТВА ПІД ЧАС ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ ЯК СКЛАДНИК АНТИКРИЗОВОЇ ПОЛІТИКИ

Мулик Т.О., Григораш М.В. Діагностика підприємства під час фінансової кризи як складник антикризової політики. У статті досліджено методiku діагностики підприємства під час фінансової кризи, причини фінансової кризи, шляхи подолання кризи на підприємстві та наслідків її впливу. Розглянуто сутність та поведінку фінансової кризи, мету розроблення та впровадження антикризової політики та її роль у забезпеченні подальшої діяльності підприємства, методи збереження платоспроможності підприємства в кризовий період.

Ключові слова: діагностика підприємства, фінансова криза, фінансовий стан, неплатоспроможність, антикризова політика.

Мулик Т.А., Григораш М.В. Диагностика предприятия во время финансового кризиса как составляющая антикризисной политики. В статье исследованы методика диагностики предприятия во время финансового кризиса, причины финансового кризиса, пути преодоления кризиса на предприятии и последствий ее воздействия. Рассмотрены сущность и поведение финансового кризиса, цель разработки и внедрения антикризисной политики и ее роль в обеспечении дальнейшей деятельности предприятия, методы сохранения платежеспособности предприятия в кризисный период.

Ключевые слова: диагностика предприятия, финансовый кризис, финансовое состояние, неплатежеспособность, антикризисная политика.

Mulyk T.O., Grigorash M.V. Diagnosis of the company during the financial crisis, as part of the anti-crisis policy. In the article the method of diagnostics of the enterprise during the financial crisis, causes of the financial crisis, ways to overcome the crisis in the enterprise and the consequences of its influence are investigated. The essence and behavior of the financial crisis, the purpose of developing and implementing anti-crisis policy and its role in the future of the company. Methods of maintaining ability of the enterprise on the crisis period.

Key words: enterprise diagnostics, financial crisis, financial condition, insolvency, anti-crisis policy.

Постановка проблеми. На підприємстві, як у будь-якій цілісній соціально-економічній системі, час від часу виникають кризові процеси, які загрожують існуванню самої системи. Найбільш істотне значення у такій ситуації має подолання кризового стану підприємств, які формують первинну ланку національної економіки, адже кожне підприємство є частиною становлення економіки країни. Незважаючи на позитивні зміни в економіці України протягом останніх років, світова фінансова криза негативно впливає на діяльність підприємств, що проявляється в їх неспроможності вести активну господарську діяльність, і викликає необхідність навіть припинення діяльності. Практика підтверджує, що все більша кількість підприємницьких структур потребує термінової допомоги в обґрунтуванні та розробленні механізмів запобігання банкрутству, що забезпечать керованість кризовими ситуаціями та процесами.

Про це свідчать дані економічного банкрутства підприємств України, що розроблені сервісом моніторингу реєстраційних даних українських компаній OpenDataBot: станом на 2017 р. у процедурі банкрутства знаходиться понад 2 тис. підприємств [1].

Основним методом упровадження антикризового механізму є фахова діагностика та наукове обґрунтування механізмів антикризового управління діяльністю, що допоможе кожному підприємству вийти переможцем у боротьбі з фінансовою кризою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню окремих питань теорії та методики діагностики підприємства під час фінансової кризи, сутності фінансової кризи, наявності ресурсів для розроблення та впровадження антикризової політики присвячено роботи багатьох вітчизняних та зарубіжних учених: Л.В. Височіна, З.Б. Литвин, Т.О. Мулик, Ю.І. Сергєєва, О.В. Цветнова. Разом із тим ця проблема є недостатньо розкритою і потребує додаткового вивчення.

Формулювання цілей статті. Основною метою дослідження є формування методики та розгляд сутності діагностики підприємства під час фінансової кризи та шляхів її подолання.

Виклад основного матеріалу. Фінансова криза є звичайним станом підприємства, що потребує негайних дій із боку керівництва. Очевидно, що необхідність захисту підприємства від наслідків фінансової кризи пояснюється її сутністю та інтенсивністю впливу. Це

поняття є відносним і має здатність окреслювати різноманітні ситуації, що виникають на підприємстві. Проте в розумінні кризи велике значення мають не тільки причини, а й сама суть фінансової кризи.

Фінансова криза підприємства – це позаплановий процес обмеженої діяльності й обмежених можливостей впливу на фінансові відносини з непрогнозованими результатами, який загрожує подальшому розвитку і існуванню підприємства. На практиці з кризою, як правило, ідентифікується загроза неплатоспроможності та банкрутства підприємства, його діяльність у безприбутковій зоні або відсутність потенціалу для успішного функціонування [2, с. 59].

Причини фінансової кризи можуть бути різноманітними: загальний економічний спад ринку, зростання рівня інфляції та державного боргу, що послаблює роботу держави з підприємцями, відсутня стратегія розвитку підприємства, непродуктивна робота працівників підприємства тощо.

Конкурентна ситуація, в якій підприємства здійснюють свою господарську діяльність будь-якої форми власності та галузевої орієнтації, здебільшого є нестабільною, непрогнозованою й абсолютно незахищеною від впливу несприятливих зовнішніх чинників. Підприємство зовсім беззахисне в необмеженому конкурентному просторі, що може призвести до кризових наслідків.

Проводячи діагностику підприємства під час фінансової кризи, по-перше, потрібно дослідити стан економіки в країні. За даними досліджень, в Україні з 2014 до 2017 р. стан інфляції зменшився (рис. 1), але рівень державного боргу України зріс, що може впливати на стан економіки, занепад ринку, відсутність дотацій та регулятивних змін організації підприємницької діяльності (рис. 2).

Обсяг іноземних капітальних інвестицій в Україну в січні-вересні 2017 р. становив 4 млрд. 790,4 млн. грн., що в 1,3 рази менше, ніж за аналогічний період 2016 р., повідомляє Державна служба статистики (Держстат). Водночас інвестиції з держбюджету в січні-вересні 2018 р. зросли у 2,6 рази – до 5 млрд. 271,6 млн. грн., із місцевих бюджетів – збільшилися в 1,9 рази, до 17 млрд. 420,9 млн. грн. Переглянувши інформацію, представлену на рис. 1 та 2, можна побачити, що Україна ще й досі оговтується та не вийшла з кризи після довготривалої депресії [3].

Усі чинники, які спричиняють фінансову кризу, розділяють на зовнішні та внутрішні. Для того щоб зрозуміти справжні причини фінансової кризи на підприємстві, внутрішні чинники треба розглядати більш детально, що

дасть змогу розробити оптимальну програму дій щодо виходу з кризи для конкретної ситуації [4].

Фінансову кризу потрібно розглядати як явище, що виникло в процесі довготривалої неправильної діяльності підприємства. Можна виділити такі чотири основні стадії фінансової кризи:

- зниження використання капіталу підприємством;
- зменшення розміру прибутку;
- поява збитків на підприємстві;
- зниження рівня платоспроможності підприємства.

Для подолання фінансової кризи на підприємстві потрібно розробити антикризову стратегію.

Ю.І. Сергєєва виділяє такі основні етапи антикризової стратегії:

- формування інформаційної бази механізму виявлення та подолання фінансової кризи;
- діагностика фінансового стану підприємства;
- аналітична обробка результатів розрахунків;
- формування антикризової програми;
- упровадження антикризових заходів;
- перевірка ефективності реалізації антикризових заходів [5, с. 49].

Для того щоб оцінити стан підприємства під час фінансової кризи та її наслідки, доцільно проводити діагностику фінансового стану.

Фінансовий стан – це складний показник характеристики діяльності підприємства за певний період, що відображає ступінь забезпеченості підприємства фінансовими ресурсами, раціональності їх розміщення, забезпеченості власними оборотними коштами для своєчасного проведення грошових розрахунків за своїми зобов'язаннями та здійснення ефективної господарської діяльності в майбутньому [6].

Діагностика включає у себе розпізнавання відхилень параметрів ситуації від нормальної, виявлення симптомів кризової ситуації, оцінку ймовірних ознак загрози кризи; встановлення причинно-наслідкових зв'язків і прогнозування можливих напрямів розвитку кризи за параметрами можливих утрат, можливості збитків і рівня дефіциту часу для виходу з кризової ситуації; визначення й оцінку чинників, які впливають на розвиток кризової ситуації, встановлення їх взаємозв'язку і взаємозалежності [7, с. 155].

Бізнес-діагностика може проводитися як аналітиками планово-аналітичних служб самих підприємств, так і залученими консультантами, що гарантують більшу ступінь незацікавленості в результатах проведеної діагностики.

Під час діагностики можливе використання рівних методів, що розширить межі дослідження. Осно-

Рис. 1. Інфляція (споживчі ціни) в Україні з 2014 по 2017 р. [3]

Рис. 2. Державний борг України з 2014 по 2017 р. [3]

вними можуть стати методи експертних оцінок, метод порівнянь та балансовий метод. Під час упровадження антикризової політики найкраще вони працюватимуть у тандемі.

Сутність цих основних методів полягає в обґрунтуванні та оцінці показників господарської діяльності для з'ясування та виміру їхнього взаємного впливу.

Розглянемо рух показників платоспроможності та ліквідності підприємства під час нормальної діяльності та кризи на прикладі приватного сільськогосподарського підприємства «Україна», що займається виробництвом сільськогосподарської продукції та протягом останніх років має позитивні фінансові результати своєї діяльності (табл. 1).

Як видно з даних табл. 1, показники підприємства під час кризи 2011 р. значно відрізняються від показників нормальної діяльності в 2015–2017 рр. Коефіцієнт автономності під час кризи 2011 р. становив 0,12, що в три рази менше від показника 2015 р. Проте зросли показники фінансових ризиків для підприємства в 2011 р., що свідчило про фінансову кризу для підприємства та загрозу банкрутства і великих матеріальних, грошових утрат. Зменшилися показники фінансової залежності на 0,3 порівняно з 2015 р., ліквідності та рентабельності – в два рази порівняно з 2017 р., що є позитивним для діяльності підприємства і свідчить, що воно досить швидко вийшло зі стану кризи з 2011 р. Коефіцієнт придатності основних фондів, що показує частку основних засобів, придатну для експлуатації в процесі господарської діяльності, у 2011 р. був відсутній, адже основні засоби були продані для покриття збитків ПСП «Україна». Таку ж ситуації можемо спостерігати стосовно руху показника «коефіцієнт зносу основних засобів»: жоден наявний основний засіб не зміг переносити свою вартість частково на готову продукцію, яка була відсутня.

Наступним етапом є аналітична обробка результатів розрахунків, тобто після здійснення розрахунків руху показників діяльності аналітиками проводиться аналіз поточного стану підприємства та визначення можливих причин такого стану діяльності, а саме уточнюють та аналізують причини і вносять рекомендації щодо поліпшення стану діяльності.

Основною метою діагностики підприємства в умовах кризи є оцінка фінансового стану та розроблення заходів, спрямованих на швидке відновлення платоспроможності та достатнього рівня фінансової стійкості підприємства, що забезпечить його вихід із кризового фінансового стану. З урахуванням цієї мети на підприємстві розробляється спеціальна програма антикризового фінансового управління, що й є наступним етапом антикризової стратегії.

Антикризова програма може стати для підприємства кардинальними змінами, новими формами та методами організації та впровадження діяльності й повинна бути спрямована на подолання причин та наслідків кризи.

Доцільним буде створення антикризового центру для вирішення всіх організаційних питань, аналізу наявної ситуації на підприємстві, розроблення антикризової програми, де передбачено планові показники, методи, якими вони мають досягатися, ресурси на їх здійснення, відповідальні особи [5, с. 49].

Програма повинна включати заходи щодо збереження платоспроможності та мінімізації втрат від фінансової кризи, основою яких може стати:

- скорочення витрат;
- закриття відділів фірми;
- звільнення персоналу;
- скорочення виробництва і збуту.

Найбільш ефективною є наступальна тактика, яка поряд з економічними та ресурсозберігаючими заходами передбачає:

- активну маркетингову політику;
- політику більш високих цін;
- зростання витрат на реорганізацію виробництва за рахунок його модернізації, оновлення основних фондів, використання перспективних технологій;
- використання наявних резервів підприємства.

За дослідженнями І.Б. Луцика, впровадження заходів із виходу з кризи включає підтримку процесів оновлення; підвищення рівня керівництва фірмою; налагодження групової роботи антикризових команд; неперервний контроль і оцінку ходу робіт та їх результатів; забезпечення необхідного рівня згуртованості персоналу [8, с. 87].

Таблиця 1
Показники оцінювання ліквідності і платоспроможності ПСП «Україна» за 2016–2018 рр.

№	Показники	Роки			Відхилення (+, -) 2017 р. до 2015 р.	Під час фінансової кризи 2011 р.
		2015	2016	2017		
1	2	3	4	5	6	7
1	Коефіцієнт автономності	0,30	0,47	0,61	0,31	0,12
2	Коефіцієнт фінансової залежності	2,54	2,11	1,64	-0,9	2,65
3	Коефіцієнт фінансового ризику	1,6	1,11	0,64	-0,96	1,9
4	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,09	0,007	0,1	0,01	-
5	Коефіцієнт ліквідності (загальний)	0,35	0,57	0,98	0,63	0,3
6	Коефіцієнт рентабельності госп. діяльності	0,09	0,25	0,32	0,23	0,001
7	Коефіцієнт окупності виробничих витрат	0,97	0,75	0,67	-0,3	-
8	Коефіцієнт зносу основних засобів	0,39	0,39	0,21	-0,18	-
9	Коефіцієнт придатності	0,61	0,61	0,79	0,18	-

Джерело: складено автором на основі звітності підприємства

Висновки. Отже, діагностика є основним етапом антикризової політики на підприємстві, що дає змогу повною мірою оцінити фінансовий стан та спрогнозувати майбутнє діяльності господарської одиниці. Реалізація антикризової програми повинна базуватися на дослідженнях, що були здійсненні аналітиками. Розкриття природи, змісту і механізмів розвитку кризи на рівні підприємства дало змогу виділити авторські характеристики, властиві кризі як економічному явищу, та методики діагностики цього явища:

1. Криза має ланцюговий характер, адже підприємство як цілісна система характеризується органічною взаємодією всіх елементів, тобто криза, що виникла в одному з її елементів, має вплив на всі підрозділи підприємства; причиною кризи могла стати неправильна діяльність однієї ланки, що розповсюджувалася.

2. Криза може бути керованою. У визначеному ступені розвиток кризи можна прискорювати, випереджати, згладжувати, відсувати, тобто керувати нею. У ході вчасно проведеної діагностики як на етапі антикризової політики на підприємстві будуть визначені основні причини проявів кризи та наслідки, що дасть змогу керівництву вчасно відреагувати на неї.

3. Криза має межу керованості. У процесі будь-якої кризи існує момент часу, після настання якого будь-які антикризові заходи виявляються неефективними. Іншими словами, для подолання кризової ситуації застосування антикризових заходів доцільно та економічно виправдано тільки до настання цього моменту часу – межі керованості [9]. Отже, чим раніше буде проведена діагностика та розроблена антикризова програма, тим краще для підприємства.

Список використаних джерел:

1. Дані економічного банкрутства підприємств в Україні OpenDataBot. URL: <https://opendatabot.ua/blog>.
2. Височіна Л.В. Необхідність впровадження системи антикризового управління на підприємстві. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси і право. 2015. № 2. С. 57–65.
3. Державна служба статистики України: статистичні данні. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
4. Невмержицька С.М., Марценюк С.О. Причини виникнення та шляхи подолання фінансової кризи на підприємстві. Ефективна економіка. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2018/68.pdf.
5. Сергеева Ю.І., Цветнова О.В. Подолання фінансової кризи на підприємстві. Актуальні проблеми економічного і соціального розвитку регіону. 2012. С. 49–50.
6. Мулик Т.О., Мулик Т.О. Аналіз фінансового стану та шляхи його покращення. Економіка підприємства. URL: http://www.rusnauka.com/2_ANR_2010/Economics/10_57169.doc.htm.
7. Литвин З.Б. Необхідність діагностики в умовах антикризового управління діяльністю підприємства. Економічний аналіз. 2015. Т. 21. № 2. С. 152–156.
8. Луцик І.Б., Юрій Е.О. Головні причини виникнення кризових явищ на підприємствах та можливі шляхи їх подолання. Економіка та управління підприємствами. 2017. Вип. 2(58). С. 83–88.
9. Теоретичні засади фінансової діагностики у системі антикризового управління на підприємствах. URL: <http://smetaniuk.vk.vntu.edu.ua/file/12e4f85ebba6069f891e9e03e73625fb.pdf>.